

Ахтылар

Талааннаах Чабылбан

1.

Поэт Илья Дороевич Винокуров туһунаа билэр дьоннор ахтыы онгороллор. Поэт миң кэргэммиң, Калисфена Ивановна Платоновна, кытта табаарыстаһара. Калисфена Ивановна хоһоон суруйара, ондукатын Чабылбанга көрдөрөрө, киниэхэ сыаналатара. Онон сибээстээн, поэт биһиэхэ элбэхтик сылдыһара. Илья Дороевич икки сыл устатыгар миңгичи саха уус-уран литературатын историятыгар үөрэшиһэ. Түөрт уонус сылларга, миң А. Е. Кулаковскай, А. И. Софронов уонна Н. Д. Неустроев олохторун уонна айымньыларын үөрэтэриһин сибээстээн, биһиги билсинбит салдана турбута. Онон миң Чабылбан туһунаа, кинини, кини олоһун, айымньытын үөрэттигэ сыаналаһынгга туһалаах бөлүк дин санаан, ахтыы оноробун.

1931 с. балаһан ыйын маңнайгы күнүгэр миң Якутскайдаагы педтехникум бэлэмнэни курсугар үөрэнэ киирбитим. Оройуонтан саага киирбит кини быһыытынан техникум олоһун, үөрэнээччилэрин туһунаа элбэх сонуну истибитим. Манна биһир сүрдээх үчүгэйдик үөрэнэр Илья Винокуров—Чабылбан дииһи поэт, Нам уола баар дииһилэр. Кинини көрүөхпүн, билиэхпин баһардым.

Оччотооһуга педтехникум сабыһа саага туһулаан санаарбыт, «динки-нээбит» (кинники санаатаһына, дьибэ киллэриллибит электропровод тыаллаах бириэмэбэ тыаһыыр эбит) үтүкэннээх мас дьибэ үлэлиирэ. Биһир сарсыарда уһун, кини көрүдүөр устун кэккэлэһэ хаамаан иһэн биһиргэ үөрэнэр табаарыһым, Обутов, били көрүөхпүн баһарар уолун ол иһэр дииһэ. Миң, туораан, чугастаабы түнүк иэдэһигэр өйөнөп, көрөн турдум.

Көрүдүөр утары баһын дикиттэн үмүрүк сүүстээх, сулугур соһус сэгийэлээх, ортотунан кэтирээбит сирэйдээх, кылгас хара баттаһын хаһас өттүнэн хайа тарааммыт, кэтит мөтөбөр түөстээх уол, чынаачы соһус туттан, төбөтүн уһа дикити биллэр-биллибэттик кыһнатан, эрчимнээх баһаһытык хаамаан өтөһүйэн ааста. Көрүдүөр баһыгар тийһэн, үөрэнээччилэри кытта кэпсэтэн, нууччалык, сахалык кутта. «Сүрдээх кини эбит, доруобайыын»,— дич санаатым.

Миң маңнай көрүбөр Чабылбан итинник этэ. Кэлин «Нам уола» үчүгэй үөрэнээччи быһыытынан хайбаһаһын элбэхтик истибитим. Итини таһынан, истиэнэ хаһаһытыгар Чабылбан хоһооннорө бэчээттэнэллэри көрөрүм. Ол гынан бараан, тыаттан саага киирбит, бэлэмнэни курсугар үөрэнэр мункук кини быһыытынан, бу

«Нам уолун» кытта билсэр, кэпсэтэр кыабым суоҕа.

Үөрэх сыла сабаланытыгыгар бэлэмнэни курсугар бинигини бэрт аҕыйах кэм устатыгар А. А. Иванов-Күндэ саха тылыгар, литературатыгар үөрэппитэ. Аҕыйах уроукка, литератураҕа тийбэккэ эрэ, саха тылын туһунан кэпсээбитэ. Бэркэ сөбүлээн истэхпитинэ, кини техникумга кэлбэт буолан хаалбыта. Тоҕо оннук буолбутун мин тутта билбэтэҕим, билэргэ соччо кыһаммат, «балык курдук» сылдыар киһи эбиппин. Кэини ки билбитим, Алексей Андреевич өлөр ыарыыга хаптарбыт этэ.

Маннайгы семестрҕэ саха тылын, литературатын үөрэтин саҕаламмыта. Иккис семестр сагаланытыгыгар расписаньеҕа «Саха литературата» киирбит этэ. Биниги элбэх, түөрт уон иккис эттибит. Кээн баарый кылааска киирэн, преподаватели кэтэһэн иһийэн, ким эрэ кэлэр дии саныы олобуппут. Арай, доҕоор, биди «Наммыт уола», үөрэнээччи Илья Винокуров киирдэ.

Боччумнаахтык, бытааннык хааман, преподаватель остуолугар тийэн олоппоско олорунан кэбистэ. Алыс үчүгэй уус-уран тыллаах хоһооннону нойосуустаан субвуртта. «Ити А. Е. Кулаковскай «Байанай алгыһа» диин айымньытын, саха уус-уран литературатын маннайгы хараҥаччытын кытта эһигини билиһиниэрдим» дитэ. Итинтэн салгыы биниги норвоппут литературатын үөрэтэрибит, бу предметкэ төһө чаас бэрлэлэрин туһунан эттэ.

Од кэиниттэн Кулаковскай олобу, кинини поэт, ученай, учуутад быһытынан сыһалтта. Оноч саха литературатын үөрэтинини Кулаковскайтан саҕалаабыппыт. Алексей Елисеевич айымньыларыттан «Ойуун түүлэ» поэманы өрдүк үрдүктүк сыаналыыра. Айымньы киирин кэрчигин нойосуустаан бэрбитэ. Бу поэма сабыдыалынан Илья Дороев «Түүл» поэманы суруйбута. «Ойуун түүдүн», «Борокуот аалы», «Кэччэгэй баайы» сийлини үөрэппиһит. Оттон Кулаковскай атын айымньыларын учууталбыт, холбоон, түмөн кэпсээбитэ.

Анемподист Иванович Софроновтан «Төрөөбүт дөйдүнү», «Дьадагы Дьаакыбы», «Бүдүрүйбүт көмөтү», «Тапталы» уонна да атыттары үөрэппиһит. Чабылган Софронову өрдүк драматург быһытынан улаханнык хайгыыра. «Дьадагы Дьаакыбы» социальной-классовой ис хоһоонун чорботон бэлиэттирэ. «Бүдүрүйбүт көмөт» тылын, уус-уран өттүн, баай батталын, арыгыны, хаартыны утары хайысхатын үрдүктүк сыаналыыра.

Николай Денисович Неустроев су-

руйууларыттан Чабылган «Балыксыт Былатыаны» уонна «Кукаакы кулубаны» олус кэрэхсирэ. Ити айымньыларга элбэх бирэмэни биэрэн, сийлини үөрэппиһит.

Саха сирин советскай литература-тын үөрэтинин П. А. Ойуунускайтан уонна А. А. Иванов-Күндэттэн саҕалаабыппыт. Ойуунускайы революционной поэт быһытынан, кини ырыалара, «Кыһыл ойуунун» тыллара баайын, уустарын-ураннарын, ис хоһоонноро диригинэрин Чабылган үөрэнээччилэргэ тийэр гына кэпсээбитэ. Күндэни улахан лирик быһытынан сыаналыыра, кини «Кийтин сытын» хайгыыра, драмалара Москваҕа бэчээттэммиттарин, ис хоһоонунун туһунан кэпсээбитэ.

Итинтэн салгыы оччотообу бириэмэҕэ айар үлэни саҕа саҕалаабыт элэр суруйааччылар тустарынан Илья Дороевун кэпсэтэлээбитэ. 1931—32 сыллардаахха дылы ити суруйааччылар тарбахха аабыллар аҕыйах кинигэлэрдээх, хаһыаттарга, сурнаалларга бэчээттэммит айымньылардаах этилэр.

Кинилэртэн Амма Аччыгыя «Болуоссакка санаатын», аҕыйах кэпсээннэрин, Суорун Омоллоон «Күөх көппөтүн», маннайгы кэпсээннэрин, Эллэй «Буурҕа, буулдьа дьылларын», «Уе ыстыгы үөһүгэр» лиэтин, Квирик Уурастыырап «Коммунист Сэмэнин», Абадьыныскай хоһооннорун, Сергей Васильев «Романын артыалын», Кви Дьирбинэ үгэлэринтэн, Валерий Чиряев «Саһыл сыйытынан», Эвилик Эвистини кэпсээннэригиттэн, Степан Ефремов «Эстибит эргэтин, сандаарбыт сагатын» уонна да атын суруйааччылар айымньыларыттан икки сыл устатыгар талан үөрэтэлээбиппит.

Отутус сыллар сабаланахтарыгар диири биниги литературабыт, кини историятын туһунан биир да научнай чинчийин суоҕа. А. Е. Кулаковскай поэт, этнограф, «Ойуун түүдүн» авторун быһытынан көрдөрөр, П. А. Ойуунускай «Кыһыл ойуунун» критикалыыр, хаһыакка, «Чолбон» сурнаалга бэчээттэммит аҕыйах ыстатылар бааллара.

Илья Дороевун быһыада тахтайбыт бартыбыаллааҕа. Онтукатыгар уопсай тэтэрээт хабын саҕа паапканы укта сылдыара. Паапката икки өттүгэр илининэн суруллубу тэтэрээт листэринэн толору буолара. Ити суруйааччылар биографияларын, айымньыларын үөрэтэн мусуут үлэтэ этэ.

Үөрэтэр кылааһыгар мөдөөттүк, боччумнаахтык туттара, лекциятыгар былаан биэрэрэ уонна бытааннык, чуолкайдык кэпсирэ. Учебник, пособие, научнай чинчийин суох буолан,

литератураны этэн ыйарын онугар, үөрэтэр суруйааччыларын канигэлэрин, «Чолбоңго» бэчээттэммит айымньыларын ыйара: итилэри бартыбылыттан хостоон таһааран, биһиэхэ көрдөрөрө. «Бу барыта библиотекаҕа баар», — диир.

Үөрэнээччилэргэ сыһыана сүрдээх сымнаҕас, аламаҕай этэ. Суруйааччылар айымньыларын кыһанан ааһар, үөрэтэр студенилары наһаа хайгыра, таптыра. Биир эмэ үөрэнээччигэ куһаҥан сыананы туруорбутун өйдөөбөшпүн. Сорох үөрэнээччилэр саастарынан уонна дьүүннэринэн Чабылдантан аҕа, улахан этилэр. Ол кыһан баран биһиги кинини убаастыыр, дьиниэхэ учууталбыт курдук саһыырбыт.

Мин педтехникумга үөрэнэр кэмэр математикаҕа М. П. Романов, педагогикаҕа Г. И. Эверстов, нуучча литературатыгар, тылыгар собурууттан кэлбит үрдүк үөрэхтээх, улахан сайдыылаах дьоннор үөрэппиттэрэ. Оччотооҕу тыаттап киирбит килбик студент көрөрүтэр «сүрдээх, саллыылаах» дьоннор этилэр. Бэйэм группабар комсорг этим. Арай биирдэ группам наадатыгар переменаҕа преподавательскайга киирдим. Учууталларбыт, ол иһинэр Чабылдан, олороллор эбит. Саха литературатын учуутала олоппоско атаҕын олдоонноон олорор. Кини барыларын кытта нууччалыы, сахалыы кутан, тэбис-тэҥнэ кэпсэтэр. Кинини, эдэр уолу, бу саһыырбыт, «саллыылаах, сүрдээх» дьоннор бука бары «Илья Дорофеевич, Илья Дорофеевич» — дииллэр. Мин итнин алыс сөҕө санаабытым.

2.

1933 сылтан 1942 сылга диири биһиги аҕыйахтык, дэг кэриэтэ көрсөрбүт. Мин Якутскайдаагы уонна Москватаагы пединституттарга үөрэнэ, балыһаларга эмтэнэ сылдыбытым. Илья Дорофеевич Намга районо инспекторынан, куоракка издательствоҕа, радиокомитеткка үлэлээбитэ. 1942 с. ыам ыйын иккис күнүгэр Якутскайдаагы пединститутка иккис научнай конференция буолбута. Онно мин, преподаватель быһыытынан, «Саха литературата Аҕа дойду сэринтин маннайгы сыдыгар» диин темаҕа дакылаат оҕорбутум. Ол дакылаат маннайгы аҕарыгар литературнай нэһилиэстибэ туһунан проблема көрүллүбүтэ.

Гитлеровскай фашистар туруорбут сорукартыттан биирдэстэригэр Советскай Союз норуоттарын революция иннинээҕи уонна советскай бирнэмэтээҕи культураларын үлтү тэлсини, суох оҕоруу буоларын биһиги таба

өйдүүрбүт. Онон сибээстээн Саха сирин революция иннинээҕи литературатын, марксизмга-ленинизмгэ тирэҕирэни, диригник, кинигик үөрэтэн туһаныы, кинини фашистскай хаан өстөөхтөртөн Аҕа дойдуну көмүскүүр сэриг патриотическай сорукартын сорботун курдук көрүү наадалааҕа дакаастаммыта.

Винокуров-Чабылдан итнин, улаханлык сөбүлээн, үрдүк үөрүүнүн көрсүбүтэ. Кини уон сэттэлээх аҕыстаах сааһыттан дьарыктаммыт дьарыга сөптөөбө-табата көстүбүтэ. Кини учуутал, мин кини үөрэллит кинигэ буоларым быһыытынан, биһиги бииргэ үлэлээһинмит саҕардыллыбыта. Кэлин өттүгэр литературнай нэһилиэстибэ боппууостарыгар мөккүөр буолбутугар Илья Дорофеевич, А. Е. Кулаковскай уонна А. И. Софронов поэтическай айымньыларын сахалыыттан нууччалыыга тылбаастаан (подстрочнай перевод), боппууос Москваҕа көрүл-лэригэр көмөлөспүтэ. 1943 с. балаҕан ыйыгар мин историческай наукаҕа кандидат диссертациятын көмүскээн кэлбиһпэр улаханлык үөрбүтэ.

Радиокомитеткка Калисфенаттан итнин истэн, кэлин сыыстаах дьэ-бэр тиийэн кэлбитэ. Эбэрдэлээбитэ, балай эмэ уһунук олорон, кэпсэтэн, үөрэн-көтөн барбыта. Ити кэнииттэн икки сылга чугаһыыр кэм устатыгар мин дьэбэр, тыл уонна культура институтугар (ученай секретарынан үлэлини сылдыбытым) биһиги эмчэ көрсөр, кэпсэтэр этибит.

Илья Дорофеевич минигин бэйэтин дьэтитигэр ыныра сылдыбыта. Таалай куөлүн арҕаа өттүгэр сыыр үрдүгэр оловор эбит этэ. Эргэ баҕайы ампаар дуу, саха балаваныгар дуу (чуолкайдык өйдөөбөшпүн) тийибитим. Киирэрэ кытта хаҥас диики куукуна баар быһыылаака. Утары эанычан биир хоско киирбитим. Кубарыйан чаалбыт күөх кырааскалаах халтабын чегородка ардыгынаан чаалбыт быһыынан хаҥас диики биино хос баара көстөрө. Дьаданы дьэ-лээх-уоттаах мал этэ.

Дьэбэ, Илья Дорофеевич бэйэ-титтэн ураты, ким да суоҕа. Кэргэним ыалдыа сытар дьэбитэ. Иргэн оҕолооххун диир да, кинилэртэн хайалара да суоҕа. Биһиги иккиэйэ-дин бэрт уһунук олорубупт. Арыылаах килиэнтээх чэй испиһит. Дьэ-лээх киним күөдэл курдук элбэх илиинэн суруйууларыттан талан бэрт үгүһү, ол иһинэр «Хайыһарын», «Түүл» диин поэматын аабыталаабыта. Мин, 1944 с. тахсыбыт «Культура, искусство н здравоохранение ЯАССР за XX лет (1922—1942 г.г.)» диин үлэбин бэчээткэ бэлэм-

нин сылдыар буоламмын, бэркэ интэриэһиргээн истовнтим, Чабылдан бэйэтин сурунууларын сакаатын улаатыннаран, аччатын, ис дуунатыттан, өрө көтөбүллээн ааҕара. Ол гынан баран «Хана, хайдаһын?», «Туох дии санаатың?» диин ыһыталаһа барбат этэ. Бу көрсүнүү кэиниттэн сотору собулунан мин собуруу барбытым.

Докторскай диссертациябын көмүскээт, 1950 сыллаах сайын мин манна кэлбитим, Илья Дорозеевич кэлэ сылдыбыта, ээрдэлээбитэ. Литературнай нэһилиэстивэ боппуруоһун хаттаан көрүү сагаланаан кини бииһи биригэ үлэлээн барбылыт. Чабылдан уонна Н. А. Габышев Софронов критикаламмыт поэтикаскай анімнылары тылбаастаан (подстрочнай перевод) көмөлөспүттэрэ. 1951 с. бүтүүгүгэр Чабылдан бииһи тиһэх көрсөн кэпсэппиһит. Кини ылдыбыт, бытаарбыт, этэ, «Сурэһим арыт туоһум тылыгар кэлэн быллыгырыыр, арыт хоннобум аннынан буллугуруу» диин баран күлэн мүчүк гыммыта уонна эһитэ: «Как маятник». 1952 сыл күһүнүгэр Илья Дорозеевич өлөн хаалбыт этэ, 1952 с. олуньуга мин Москваҕа барбытым кэинэ. Төрөөбүт оройуонугар Намга таһаарбыттар. Онно өрдөөбүттэн элбэх кини көмүллүбүт сирин олохтоохтор «Чабылдан унуоҕа» диин аатты сылдыллар.

Илья Дорозеевичи кини быһытынан ылар буолаһа, кини үтө майгыһаах-суобастаах, аһаҕас дууһалаах, сымнаҕас, аламаһай характердаах кини этэ.

Литература, искусство чабылхай, эмоциональнай өтүүн олус таптыыра. Нуучча классик поэтарын айымныларыттан биһир-икки куллету хайаан да нойосуустаан баран, кинилэр тустарынан кэгэтэ барбакка эрэ, кылгастык кэпсир буолара. Биһиргэ үөскээбит табаарыстара Илья Дорозеевичи живоһиһи билэрин, таптыырын аһан, бэйэтэ художник этэ диилэр. Нуучча классическай операларын тустарынан улаханнык хайдаһан кэпсир этэ. Ити опералар арыяларыттан кылгас кэрчиктэри мин санаабар, олус үчүгөйдик ылаан бэйэтин сыанабылын биһиргэтэрин хайгыыр, сөбөр этим. Сытыы тылы, дыһиһи, ооньуу-кудүү кэпсээни, анекдоту сөбүлүүрүн өйдүүбүм.

Чабылдан туһунан баччаанга диири анал научнай чинчийин суох. Хаһыаттарга, сурунаалларга бэчээттэммит ыстатыйаларга, заметкаларга, саха литературатыгар аһанмыт уопсай чинчийилэргэ Илья Дорозеевич поэт быһытынан үрдүктүк сыаналанар, кини айымныларынын реализмнара, патриотическай уонна

интернациональнай ис хоһоонноро бэлиэтэнилэр. Бу барыта кырдык, сөп дии сабыыбын.

Түмүктээн эттэххэ, И. Д. Винокуров-Чабылдан — улахан талааннаах кини. Педтехникуму бүтэрэ илик, уон сэттэлээх-абыстаах «Нам уола», санаан көрүң, төрөөбүт норуотун литературатын бэйэтэ үөрэтэн-чинчийэн, программа, былаан оностон, лекция курсун бэлэмнээн, үөрэнэр техникумун студениарын үөрэтэргэ соруммутун, ону оччотооһу таһымга үчүгөйдик толорбутун ким барыта хайгыан, сөбүөн сөп.

Саха литературата Якутскайдаағы педтехникумга хаһааньыттан, хайдах үөрэтиллэн испитин туһунан боппуруос, чинчийилиһэтэһин аһан, туруорулла илик да быһыылаах. Ыа оскуолатыгар уонна педтехникумга бу предмету үөрэтингэ А. Е. Кулаковскай сагалатан көрө сылдыбыта. Оттон кини иннигэр уонна кини кэинигэр ким итинэн дьарыктаммытын билбэһин. А. А. Иванов-Күндэ 1931 с. күһүн «Саха тыла уонна литературата» диин предметтэн, үөһэ этиллибитин курдук, саха тылын туһунан аһыйахтык кэпсээбитэ, литератураны үөрэтингэ тиһибэккэ эрэ барыта, Илья Дорозеевич — педтехникумга саха литературатын, мин санаабар, аһан маннай кимнээбэр да уһун кэмгэ кини үөрэһит кини. Саха литературата уопсай үөрэх оскуолаларыгар, педтехникумга, педпедгитутка, университетка хайдах үөрэтиллэн испитин, үөрэтиллэ турар истрияттын научнайдык аһан чинчийин улахан научнай уонна общественной суолталаах буолуо этэ.

Поэт Чабылдан баара эрэ 38 сыл олорбута. Ол гынан баран элбэһи оһорбута: 12 кинигэни сахалыы, нууччалыы тылларынан бэчээттэһитэ. Сүүрбэччээ чугаһыһа бииһи дойдубут уонна оһук поэтарын элбэх айымныларынын (нууччалыы тылбаастаммыттары) сахалыы тылбаастаан таһааттарбыта. Маны барытын, учуутал үлэтин, издательство, хаһыат, радиокомитет редакторын үлэтин толоруу таһынан, оһорбута.

Илья Дорозеевич, мун саатар, алта уонугар диири оһорбута, үрдүк үөрэхтэммитэ эбитэ буоллар, 22 сыл устатыгар хайдахтаах курдук үүнүөсайдыа, төһөлөөх элбэх үчүгөй оһоруо, айыа этэй! Саха литературатыгар кини кылгас биһирэмээбэ күлүм гынан аһспыта. Псевдонимин сөпкө талбыта: кырдык, чабылдан курдук кини этэ.

Чабылдан үчүгөйдик үөрэммитэ, эрдэ сайдыыта, төрөөбүт норуотун литературатын, нуучча классик поэтарын айымныларынын билитэ, тап-

тааһына, сырдык дууһалаах, патриотическай, интернациональнай ис хоһоонноох уус-уран айымньылары — ыччакка литератураны айааччыларга үчүгэй холобур. Бииги литературабыт историятыгар, кини туһунан научнай чинчийилэргэ

Илья Дорофеевич өр бириэмэ устатыгар чабылган курдук чабылхай туруо дин саныбын.

Г. П. БАШАРИН,
профессор.

Буойун-суруйааччы

Сыл-хонук диннэр саамай сөпкө этэллэр эбит. Саха биир биллэр сэтхэнбит суруйааччыта Исай Никифоровы кытта мин кылгас кэмгэ үлэлээбитим номнуо сүүрбэттэн тахса сыл ааһа охсубут. Исай Прокопьевич төрөөбүт оройуонун кинигэр, Покровскайга, оройуоннаабы «Советтар Знамялара» хаһыакка хас да сыл устатыгар редактордаабыта. Сааһыран, чох хара баттабым күкээрийэ манхайбар дьэри син араас үлэлэргэ үлэлээн кэллэбим буолуо да, адьас кылгас да кэмгэ буоллар, манньк дьобуннаах кинини, суруйааччыны кытта эгэрдэспиттэн чохчү киэн тутта саныбын.

Мин кинини 1957 сыллаахтан сирэй көрөн билэр, хам-хаадьаа да буоллар, көрсөн кэпсэтэ түһэн ааһар буолбутум. Ол иннинэ 1955 сыллаахха Якутскайга үөрэнэр кэмимэр, тыа хаһаайыстыбатын техникуму иннинэн уончаны кыайбат чилиэннээх литературнай куруһуогу тэрийэн үлэлэппит. Оноо куруһуоктук салайааччыта айар үлэтин үгэнигэр өлбүт суруйааччы Степан Федотов этэ. Кини очоттон сытты-хотуу, литературага чохчү абылаһыт кини буолан, Якутскайга олорор суруйааччылары үгүстэрин билэр, көрсөн кэпсэпит эгин буолан биигини ымсыырдыра. Кини биирдэ: «Доҕоттоор, мин Исай Никифоровка дьэтигэр сырыттым, астына-дуобуйа кэпсэтим ээ», — дьэ үөр-көтө кэпсэни турарын күн бэбэхэнни курдук өйдүүбүн.

Кэргэним Аграфена Тарасова-Васильева Кыыл-Бастаахха учууталлыгы сылдьан, оройуон хаһыатыгар хас да хоһоону бэчээтэппитэ. «Советтар Знамялара» хаһыат хоһоонно конкурсу биллэрбитигэр кини иккис дуу. үһсө дуу миэстэни ылан, харчынан бириэмийэлэнэн үөрэнкөтөн кэлбитэ. Дьэ ити сылтан ыла редакцияга сылдьар, Исай Никифоровтың сирэй көрсөн кэпсэтэр. бэл, кыракый матырыйааллары хаһыакка суруйан бэчээттэтэр кини буолан барбытым.

1959 сыллаахха сааһымы кириниччэ заводугар рабочайынан үлэни сылдьан Исай Прокопьевич хо-

һугар киирбиһэр: «Киргизлэй, эн куһаҕаны эрэ хасыһан суруйума. Үчүгэй дьонноор, үлэ ситиһинлэрэ элбэхтэр. Олору сатаан таба көрөн суруйуохха баар этэ», — дьэбитэ, күдтэгэр киэн харахтара мичээрди-мичээрди. Кини бу тыла-өһө мин төбөбөр ылыннарыйлаахтык киирдэ быһылааҕа. Ити сыл кириниччэ заводун эдэр маастара Раиса Захарова Саха АССР Верховнай Советыгар депутаттан талыллан үлэни сылдьара. Мин кини туһунан «Бииги кымысчыт» дьээн очеркам «Эдэр коммунист» хаһыат конкурсугар иккис миэстэни ылан, аатым суруллубут кыһыл көмүс хары чаһытынан бириэмийэлэммитим.

— Дьэ итинник үчүгэй дьон туһунан өрүү суруйар буол, — дин-дин, Исай Прокопьевич халыг ытыһынан илибин ыга тутан эбэрдэлээбитэ.

Кэлин икки сыл устата Исай Прокопьевич төрөөбүт сиригэр Кытыл Дуурага үлэлиирбэр, Покровскайга кэллэрбин эрэ, кини дьэтигэр сылдьыбакка эрэ ааспат буолбутум. Дьэтигэр-уотугар олус борустуой, ыалдьытымсах, урдүк да, намыһах да үлэни дьэбэккэ, биир тэник сыйһаннаһара, кэпсэтэрэ. Бэл, сэмэлиирэ даҕаны астык, ылыннарыйлаах буолар эбит этэ. Биирдэ кэпсэтэ олодоххутуна Сиинэҕэ колхоз председателиэн үлэлээбит Апписимов дьээн кини киирэн кэлбитэ. Онуоха мин: «Оо, доҕор олус да дьүдэйбиккин, ыарыттыаҕын дуу?» — дьээн айахха киирбиччэ санарбытым. Киним сэргэх курдук туттан киирбит сирэй-хараҕа күдүгүрэ түспүтэ.

— Оо дьэ, кини бөбөбүн эбээт. — дьээн Исай Прокопьевич, Анисимов тахсаатын кытта, мингин сэмэлээбитэ. — Ыалдьан нэһинилэ сылдьар кинини итинник аһаастык сирэйгэ хаһан даҕаны элпэт баҕайы. Төттөрү кини санаатын көтөбөр, ыарытың умуннара түһэр курдук, атын тылы була сатаан кэпсэтиэххэ баар этэ...

Кини чохчү хомойбутун биллэрбитэ. Ити кини дьонго өрүү үчүгэйи эрэ баҕарыттан, дьон кыһаллалың, эрэини чэпчэтэ, көмөлөһө эрэ